

WERNER ATYA ÉS A „FEKETE HOLLÓK”

GYOMBOLAI GYULA

Bevezetés

1961-ben zajlott le hazánk egyik legnagyobb szabású egyházüldözést realizáló per-sorozata, amelynek az állambiztonsági szervek a „Fekete Hollók” fedőnevet adták. Ennek az akciónak a része volt a Regnum Marianum papi közösség ellen indított büntetőper is, amely a „Dr. Werner Alajos és társai ellen folyt, és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítéletével végződött 1961. augusztus 29-én.”¹

Jelen munkámban közelebbről kívánom vizsgálni Werner atya magatartását, szerepét, helyét a perbefogottak között, a „Fekete Hollók” fedőnevű akció kontextusában, az állambiztonsági levéltári dokumentumok tükrében.

Feladatom teljesítését segítette a Kádár-korszakban történő egyházüldözésről, annak szereplőiről; az állambiztonsági szervek és az üldözött egyházak kapcsolatrendszeréről, tevékenységéről, céljairól szóló releváns szakirodalom. A korszakban történekről elsősorban a katolikus egyház történészei – sokan közülük az üldöztetésben érintettek – több összefoglaló munkát adtak ki. Én ebben az írásomban: *Mészáros István*: Kimaradt tananyag (A diktatúra és az egyház 1957-1975) Márton Áron Kiadó, Budapest 1994.; *Lénárd Ödön, Timár Ágnes, Szabó Gyula, Soós Viktor Attila*: Utak és útvesztők, Kairosz Kiadó, Budapest, 2006.; *Lénárd Ödön*: Erő az erőtlenségben. Márton Áron Kiadó.1994. *Tomka Ferenc*: Halálra szántak, mégis élünk! Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest 2005. kötetében foglaltakat használtam fel, ügyelve arra, hogy a több szerző érintettsége okán esetleges forráskritikára is fel kellett készülnöm. Dr. Werner Alajos élettörténetének ismertetéséhez felhasználtam: *Gál József*: Schola Cantorum Sabariensis. Bartók Béla Zeneiskola Alapítvány Kiadása. Szombathely. 1996. – könyvét A Regnum Marianum mozgalom történetével kapcsolatosan: *Dobszay János*: Így – vagy sehogy! Fejezetek a Regnum Marianum életéből. Regnum Marianum, Zászlónk könyvek 1991. munkájából valamint *Dobszay János*: Mozaikok a Regnum életéből. Corvinus Kiadó Bp. 1996. könyvéből tájékozódtam. Az állambiztonsági szervek struktúrájáról, működéséről, a diktatúrát vezető párt és a politikai rendőrség kapcsolatáról és az állambiztonság egyházüldöző tevékenységéről legtöbbit: Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián munkájából tudtam

¹ Ítélet, Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága. T.Bf.V.32/1961/2. szám. Budapest, 1961. 08. 29.

meg.² A katolikus egyház és az állambiztonság kapcsolatrendszeréről hasznos információkkal szolgált még számomra az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára által kiadott tanulmánykötet,³ valamint: Kiss Réka, Soós Viktor Attila és Tabajdi Gábor kötete.⁴ Több számomra releváns tanulmányt találtam az Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban című tanulmánykötetben is.⁵

Dr. Werner Alajosról

A bajor és osztrák származású, ám magyar identitású Werner Alajos 1905. július 14-én született Újkécskén (Tiszakécskén). Pozsonyban végezte alsó és középfokú iskoláit. 1923-ban kitűnő eredménnyel érettségi vizsgát tett. Tanulmányait a Szombathelyi Papnevelő Intézetben majd a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Akadémián folytatta. 1928-ban szentelték katolikus pappá. Főpásztor felismerve kivételes zenei tehetségét Rómába küldte a Pápai Egyházzenei Intézetbe tanulni (1928–1933). Közben befejezte budapesti teológiai tanulmányait és 1930-ban teológiai doktori címet szerzett. 1931-ben a „gregorián ének mestere” diplomát szerez, pápai kitüntetéssel. Tanulmányi befejezéseként 1933-ban olasz nyelven megvédi doktori értekezését és megszerezte második doktorátusát. Az „egyházi zeneszerzés” doktora lett.

1933 őszén, hazatért Szombathelyre, és főpásztor utasításának megfelelően a szemináriumban kezdett éneket és teológiai tárgyakat tanítani. E mellett azonban lelkesen hozzáfogott egy „Schola Cantorum”⁶ szervezéséhez. Rendkívül sok munkával, hangképzéssel, próbával nemzetközi hírű énekegyüttest kovácsolt össze.

Werner Alajost, egyházzenei és szaktudományos munkássága elismeréseként 1936-tól a Zeneakadémia óraadó tanárának nevezték ki. 1936-tól 1942-ig Zeneakadémián gregorián éneket és egyházzenei szaktárgyakat tanított. 1942-ben

² *Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy.* Corvina, Bp. 2008.

³ *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989.* Szerk.: Bánkuti Gábor – Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L’Harmattan, Bp. 2010.

⁴ *Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor: Hogyan üldözzünk egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek.* L’Harmattan, Bp. 2012.

⁵ *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban.* Szerk.: Soós Viktor Attila – Szabó Csaba – Szigeti László. Szent István Társulat – Luther Kiadó, Bp. 2010.

⁶ *Schola Cantorum (énekiskola): a római pápai udvar hivatásos énekegyüttese.* Alapítása I. Szilveszter pápa. (314–35) korára vezethető vissza. Más források szerint alapítója Nagy Szent Gergely (590–604). Az énekegyüttes tagjai idővel nemcsak zenei jellegű, hanem adminisztratív és jogi, pedagógiai feladatokat is teljesítettek. (Katolikus lexikon)

zeneakadémiai tanárrá – egyetemi professzorrá – való kinevezése után végleg a fővárosba költözött. Budapesti lakóhelyéül a Regnum Marianum⁷ Damjanich utcai székházát választotta. Célja ezzel az volt, hogy Budapesten is létrehozzon egy olyan ifjúsági énekkart, scholát, amelyet Szombathelyen.

Werner esetében olyan személyről van szó, aki semmilyen nyílt vagy bújtatott politikai tevékenységet nem folytatott. Csak saját szűkebb szakmája érdekelte – leszámítva természetesen szoros katolikus egyházi kötődését. Esete azért különösen érdekes, mert demonstrálni lehet rajta azt, hogy hogyan bánt el a kommunista állambiztonság egy teljesen apolitikus emberrel – aki ebből adódóan elvileg nem volt semmilyen rendszer „aktív ellensége”.

Werner atya és a Regnum Marianum tevékenysége. „Illegálisan”?

A Regnum Marianum papi közösséget a mindenkori „házfőnök” vezette, akit demokratikus módon – titkos szavazással – 3 évenként választottak meg. Werner Alajost házfőnökké 1949 szeptemberében választották meg először. Tisztségét 1963-ig viselte, a három évenként megtartott választásokon ugyanis mindig ő élvezte a közösség bizalmát.

Az állambiztonsági szervek parancsára a Regnum Marianum székházát 1951-ben el kellett hagyniuk. A feladatot végrehajtani köteles Beresztóczy Miklós kanonok saját maga adta írásba a következőket: „*a kapott utasítás értelmében a házban nem folyhat tovább pasztorációs munka.*” Az utasításra adott válasz Werner lelkiségét tükrözte: „*A Házban is folytatott pasztorációs munkáról – JURE DIVINO – nem mondhatunk le, mert az egyháztól kaptuk rá a felhatalmazást. Természetesen, ha ugyanazon Egyházi Hatóság újabb dispoziációt ad az atyáknak, annak engedelmesskedünk.*”⁸ Hamvas püspök utasítása alapján a Házat 1951. november 24-én kiűritették. A Regnum Marianum papi közösség formális feloszlására azonban nem találtam bizonyítékot. Werner atya a Központi Papnevelő Intézetbe kapott dispoziációt.

A Regnum folytatta tevékenységét. A cserkészvilág vezetési hierarchiájának felépítéséhez hasonlóan (hálózatos rendszer)⁹ csak a vezetők közössége jött össze

⁷ Regnum Marianum Katolikus Közösség a magyarországi katolikus mozgalmak egyike. Világi katolikus papok egy csoportja indította a 19. század végén, az Budapest egyik külső kerületében. A Regnum Marianum hivatalos megalapítása 1902-ben történt, amikor Rómában bejegyezték „Mária-kongregációként”.

⁸ *Dobszay János*: Így – vagy sehogy! Fejezetek a Regnum Marianum életéből. Regnum Marianum. 1991. 80–81.

⁹ *Vö. Virág András*: Hálózatok a cserkészzetben – cserkészhálózatok. PhD disszertáció. Piliscsaba. 2013.

rendszeresen, míg a Regnum egésze az ő személyükön keresztül tartotta a kapcsolatot. Kis közösségek, csoportok alakultak, élükre képzett civil vezetők álltak. Az atyák gyakran nem tudtak részt venni az egyes „bázisközösségek” rendszeres összejövetelein, de figyelemmel kísérték azok munkáját. A közösségek szervezése, vezetőinek képzése lett a Regnum papjainak egyik központi feladata. Ez a kisközösségeken alapuló működési modell sok fejtörést okozott a kádári állambiztonsági szerveknek.

A „Házon” kívüli munkát, az állambiztonsági hatóságok természetesen illegálisnak nyilvánították. Az állambiztonság értékelése szerint „a volt házfőnök, továbbá Emödi László kezdeményezésére a papi közösség tagjai tevékenységüket illegálisan tovább folytatták.”¹⁰

Az „illegális” munka folytatásának kezdeményezését Werner – valószínűleg erős presszió és talán, személyiségét ismerve, a többiek védelme érdekében – magára vállalta. Azt, hogy nem saját akaratából és nem a jegyzőkönyvben megjelenő formában történt ez, a következő idézet támasztja alá: „...*az én javaslatomra a Központi Szeminárium épületében – ahol laktam – összegyűltek a regnumpapok(sic!)és indítványom alapján elhatároztuk, hogy tevékenységünket az addigi céloknak megfelelően tovább illegálisan folytatjuk.*”¹¹ Véleményem szerint sem a „regnumpapok” sem az „illegálisan” kifejezés nem származhat Wernertől. A Regnum Marianum papjai saját magukat „regnumi” jelzővel illették, soha nem használták a „regnumpap” megnevezést. Az „illegális” kifejezés pedig tipikusan az állambiztonság szótárából való. Izgalmas az is, hogy 1961. április 17-én a már idézett „*Előterjesztés előzetes letartóztatás meghosszabbítására*” dokumentumban még Emödi Lászlót tartják a további „illegális” munka kezdeményezőjének, egy nappal később Wernerről „derítik ki” ugyanezt.

A Regnum Marianum 1951 és 1960 közötti tevékenységét természetesen különböző módon ítélték meg az állambiztonság szervei és a mozgalom tagjai, vezetői. Az állambiztonsági hatóság folyamatosan megfigyeltette, ügynökök sorát állította a mozgalom tevékenységének ellenőrzésére.¹² Munkájukat egyértelműen veszélyesnek tartotta, hiszen mint „illegális klerikális erő” a fiatalokkal foglalkozott, a hivatalos ideológiától alapvetően eltérő idealista, keresztény elvek alapján. Mivel hivatalosan vallásszabadság volt, a vád nem lehetett csupán a hitoktatás ténye. Az „illegális” jelző a nem a hivatalosan engedélyezett keretek között (iskolai, templomban adott időkeretben történő hitoktatás) folytatott hitre nevelést jelezte.

¹⁰ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1 Előterjesztés előzetes letartóztatás meghosszabbítására. 1961. április 17. 42.

¹¹ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1 Jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos 2. kihallgatásáról. 1961. 04. 18. 83

¹² A Regnum Marianum megfigyelésének rögzítésére az állambiztonság már 1952. II. 20-án nyitott csoportdossziét „REGNUM” fedőnéven. ÁBTL. O_11516/1

A Regnum mozgalom ugyanakkor a valóságban azt a hitbuzgalmi tevékenységet végezte, amelyre papjai a lelkiismeretük szerint kötelezve voltak, és amely kínosan került a nyílt politikai állásfoglalást. A Regnumot ebben az időszakban irányító Werner, a tevékenységüknek a lényegét így foglalja össze: „*azért dolgoztunk, hogy papi hivatásunknak eleget téve, a fiatalokat katolikus szellemben, katolikus világnézetre neveljük*”.¹³ Az idézet forrása egy kihallgatási jegyzőkönyv, ennek ellenére autentikusnak tartom, hiszen koherenciában van Werner egyéb megnyilatkozásaival, apolitikusságával, gondolkozásmódjával.

Az, hogy mi volt a célja és miben állt valójában a Regnum mozgalom tevékenysége 1951 és 1960 között, az állami hatóságokat nem befolyásolta koncepciók perük előkészítésében. A titkos adatgyűjtés, a besúgóhálózat operatív jelentéseinek értékelése, mind egy jövőbeni nagy per előkészítését szolgálták.

A „Fekete Hollók”

A kommunista diktatúra a Rákosi korszakban nyílt megfélemlítéssel, koncepciók perek sorozatával, az egyházi vezetők, papok, laikusok bebörtönzésével, vagy megtörésével kísérelte meg a különböző vallási csoportok, egyházak megsemmisítését vagy legalább gyengítését. A marxista-leninista materialista világnézet primátusát veszélyeztető egyházakkal szemben a korai Kádár korszak is kíméletlenül járt el, de a módszerek változtak. A diktatúrát irányító legfőbb grémium, 1960 júniusában meghatározta a „belső reakció” (idetartoztak a vallási szerveződések is) elleni harc fő irányait: „*A belső reakció elleni harc főiránya: az illegáltságban dolgozó aktív nacionalista, nemzeti kommunista, klerikális horthyista szervezetekbe való további behatolás, azok feldolgozása, tevékenységük félbeszakítása. [...] Az illegális klerikális erők elleni harc vonalán főfeladat: az illegális hierarchia, rendi élet vezetése és ellenséges politikai tevékenységük, külföldi kapcsolataik felfedése, dokumentálása. [...] A BM szerveinek ebben a munkában az Állami Egyházügyi Hivatallal együtt kell dolgoznia, hogy biztosítani tudják az adminisztratív intézkedések politikai előkészítését és kihasználását, az egyház erőinek gyengítését, belső ellentéteinek fejlesztését.*”¹⁴

Az „állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek” jegyzet összefoglalja azokat a motívumokat, amelyek segítségével az állambiztonság ezeket a feladatokat végre kívánta hajtani: „*a püspöki kar, a testület megfigyelése, a megosztásra tett kísérle-*

¹³ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1 Összefoglaló jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos kihallgatásáról. 1961. 07. 22. 67.o.

¹⁴ MSZMP KB PB határozat. In: *Balogh Margit: Egyházpolitika az 1960-as években. História* 1994. 09–10.

tek, az ifjúsággal foglalkozó egyháziak utáni nyomozások, valamint a felozlatott, szétkergetett szerzetesrendek ellenőrzésére tett kísérletek”¹⁵

Az előbbieken idézett direktívák és eljárások realizálásaként zajlott a Kádár korszak legnagyobb egyházellenes akciósorozata, amely a „Fekete Hollók” fedőnevet kapta. Ennek az ügysorozatnak a keretében 1960 novemberétől, 1961 februárjáig több mint 1000 lakásban tartottak házkutatást, összesen 85 személyt tartóztattak le (22 papot, 25 kereten kívüli szerzetest, 38 világit). Közülük a bíróság 76 főt ítélt el: volt, aki egy, volt, aki tizenkét évet kapott. 180 főt vádoltak még, s hallgattak ki, közülük 120 ellen kezdeményeztek büntetőeljárást. Az utóbbi 120 közül 50 egyházi szolgálatban volt, közülük 34-et elbocsátottak állásából (az állam megvonta tőlük a működési engedélyt), 5 főt áthelyeztek, 8 főtől elvonták az (egyébként csekélyke) állami támogatás összegét, a kongruát. A civilek közül 12 pedagógus vesztette el állását, 21 egyetemi hallgatót kitiltottak az egyetemről. Sokan bírósági ítélet nélkül részesültek hasonló „büntetésekben”. Az ügy nagyságát jelzi, hogy 1961. február 6-án, éjjelén csak a budapesti akcióhoz 171 operatív tisztet és 48 személygépkocsit igényelt az állambiztonság.

Ennek az ügysorozatnak része volt a Regnum Marianum vezetői és tagjai ellen indított per.

Az első „Regnum per”

1960. november 22-én őrizetbe vették Emődi László, Tompa Nándor, Rózsavölgyi László és Keglevich István regnumi atyákat. Az állambiztonsági szervek 1960. december 19-én a következő fő irányokat jelölték meg vizsgálati célként: „Bizonyítani, hogy a Regnum Marianum illegális papi közösség államellenes; újabb felderítéseket végezni más papi illegációk irányába”¹⁶

A letartóztatott papok kihallgatása ilyen irányban indult. Professzionális módszereket alkalmazva megtörték őket, bevetve fogdaügynököt, pszichológiai kényszert, vegzálást stb. Tompa Nándort például 1961. március 25-ig 50 alkalommal hallgatták ki. A 25. kihallgatáson tudják rávenni, hogy „elismerje”, hogy az egyik előadása „izgató tartalmú”¹⁷

1961. január végére a letartóztatottak már azt vallják, amit a kihallgatók hallani akartak. A letartóztatottak beismerték:

- a fiatalok nevelése a népi demokratikus rend ellen folyt,
- nem engedték, hogy a KISZ-be, vagy az Úttörő Szövetségbe lépjenek,

¹⁵ Kiss Réka – Soós Viktor Attila—Tabajdi Gábor: Hogyan üldözzünk egyházakat? i. m. 39

¹⁶ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Vizsgálati terv Emődi László és társai rk. papok ügyében. 1960. 12. 19

¹⁷ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jegyzőkönyv Tompa Nándor kihallgatásáról. 1961. 01. 04.

- a fiatalokkal készített képzeletbeli rádióműsoruk irredenta, sovinszta
- egyéb „illegációkkal” kapcsolatban álltak, többek között részt vettek a szemináriumából kizárt kispapok illegális oktatásában.¹⁸

A fent felsorolt és a megtört terheltek által elismert vádak alapjaiban hamisak voltak és ezért nem is sikerült hitelt érdemlően bizonyítani őket. (Mindez természetesen nem zavarta az akkori „igazságszolgáltatást”). Némi igazság a szemináriumából kizárt kispapok oktatásán keresztül egyéb vallási közösségekkel való kapcsolattartásban volt, de paptársaik a regnumi atyák nem tekintették „illegációnak”.

Werner atya a perben

Dr. Werner Alajos négy társának letartóztatását követően 1961 májusáig még szabaddal maradt, de 1960. november 23-án nála is házkutatást tartottak és rendszeresen behívták kihallgatásokra.

A házkutatás alkalmával a szokásos késő esti időpontban jelentek meg a rendőr-tisztek házkutatásra. Az a tény, hogy a vizsgálandó személyt többnyire az ágyból ugrasztották ki, már magában pszichológiai nyomást gyakorolt az intézkedés alá vont személyre... Werner azonban éjfél előtt még a templomban imádkozott, és amikor hazatért akkor közölték vele a házkutatás tényét. *„Ő azt láthatóan nyugodtan fogadta és a megejtett házkutatás ideje alatt magatartása nem változott.”*¹⁹ A „nyugodt magatartás” jegyzőkönyvbe foglalása merőben szokatlan a korszak rendőri gyakorlatában, így azt gondolom, hogy a házkutatást végző személyeket is meglepte Werner viselkedése.

1961 januárjában az állambiztonsági szerveket a Wernerről és a Regnumról informáló „Takács” fedőnevű ügynök meglátogatta Werner atyát. Ő „Takács” hgy-léte felől érdeklődött, és elmondta, hogy „imahadjáratot” indított az elfogottakért. Kérte „Takácsot”, hogy akit tud, vonjon bele a kilenced imádkozásába.²⁰ Nyugodt magatartása éles kontrasztban van az ezzel az üggyel kapcsolatos ügynöki jelentésekben szereplő többi a regnumi mozgalomban részt vevő ember viselkedésével. Róluk a jelentések kiemelik, hogy feltűnően idegesek, nyugtalanok. Természetesen a titkos ügynöki jelentéseket forráskritikával kell kezelni, de talán ezért is egyedül a Wernerről kialakított besúgói kép.

¹⁸ ÁBTL. 3.1.5. O -11516. 1a. Jelentés a Regnum Marianum papi szervezkedés ügyében. 1961. 01. 31.

¹⁹ ÁBTL. 3.1.5. O-146695/1. Jelentés házkutatásról. 1960. 11. 23.

²⁰ ÁBTL. 3.1.5. O -11516. 1a. Jelentés 1961. 01. 10. Az „imahadjárat” ebben az esetben a fogvatartottakért történő buzgó imádkozást jelentette. A 9-ed szintén egyfajta vallás-buzgalmi cselekedet sor.

Az első kihallgatására 1961 márciusában került sor. Ismertették vele, hogy a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel” vádolják. A gyanúsítás ellen Werner panasszal élt, mert mint írta „nem követtem el azokat a cselekményeket, amelyek terhemre a határozatban fel lettek róva”.

Két paptársával, Tompa Nándorral és Emödi Lászlóval szembesítették, akik novemberből előzetes letartóztatásban voltak. Az ekkorra már teljesen megtört atyák kénytelenek voltak azt állítani, hogy a Regnum tevékenységének „fő tartalma és célja a fennálló társadalmi rendszerrel szembeállítani a fiatalokat, úgy politikailag, mint ideológiailag. [...]népi demokráciaellenes nevelésünk megmutatkozik az u. n. rádióműsor készítésében[...]”. Werner válasza: „vallomását (Tompa Nándorét – Gy. Gy.) nem fogadom el abban a vonatkozásban, hogy célunk volt a népi demokratikus államrend megdöntése. A mi célunk a ránk bízott fiatalok katolikus nevelése volt. [...]Vallomásának azt a részét, amely tevékenységünket politikai jellegűnek minősíti, szintén nem fogadom el.” Ezt követően hangzik el az az egész eljárás során változatlanul vallott ars poetica: „én mindig abban a tudatban voltam és az is volt a célom, hogy az ifjúságot katolikus világnézetre, valláserkölcseleg neveljük!” A szembesítéseket követő kihallgatáson sem változtatott álláspontján.

A kihallgatás napján (1961. március 7-én) „Takács” fedőnevű ügynök a következőket jelentette: Werner azzal köszönt el a kihallgatás előtt, hogy „mindent vállalunk, ami igaz, de semmit, sem amit nem tettünk”. Az ügynök megvárta, amíg Werner a kihallgatásról visszatér és rögzítette annak beszámolóját. Werner elmondta, hogy arra akarták rávenni, hogy azt vallja a Regnum az államrend felforgatására törekedett. Azt elismerte, hogy törvényt sértettek, de az nem államellenes felforgatás. Emödi és Tompa azt vallották, hogy a Regnum államellenes – mondta. Ebből Werner leszűrte, hogy „Emödiéket megpuhították és mondják a leckét”. Valószínűleg a kihallgatás élménye valamint a megtört paptársaival való szembesítés hatására Werner változtatott az előzőekben ismertetett álláspontján: „mindent vállalunk, ami igaz, de semmit, sem amit nem tettünk”. Az ügynöki jelentés szerint ez után azt tanácsolta mindenkinek, hogy „amíg kinn vagyunk, addig ragaszkodjunk a magunk véleményéhez, de ha bent tartanak, akkor okosabb, ha az első élénk tett jegyzőkönyvet gondolkodás nélkül aláírjuk”. Emödiéket, akik így jártak el ezért nem ítéli el, sőt megérti őket, mert három és fél hónap (a börtönben) nagy idő.²¹

Egyébként az atya a kihallgatáson reverendában jelent meg, nem kis – az állambiztonság szempontjából nem kívánt – feltűnést kelteve. Tette ezt többek között azért, mert más ruhája nem nagyon volt. Nagyon szegényen élt, ez többek között a vele kapcsolatos jegyzőkönyvekből is kitűnik, hiszen vagyoni állapotát mindig „vagyontalan” jelzővel jellemzik. Mindenesetre utasították, hogy a következő alkalommal civilben jelenjen meg...

²¹ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jelentés Werner atya kihallgatásáról. Adta: „Takács”. 1961. 03. 13. 309

A kihallgatást követően Werner atya folytatja a Regnum mozgalom összefogására irányuló tevékenységét. Ez elsősorban személyes kapcsolattartást, odafigyelést jelentett. Ugyanakkor „Takács” azt jelenti, hogy „*Werner pedig kerek parancsot adott a csoportmunka leállítására*”.²² A találkozók szüneteltetése valószínűleg kísérletet jelentett a még szabaddalbon lévő papok és a többi laikus védelmére.

A második kihallgatásra 1961. április 18-án idézték be Wernert. A jegyzőkönyv tanúsága szerint, a kihallgató mindent megtett a számára elsődleges cél elérése érdekében: mindenképpen ki akarta mondani Wernerrel, hogy a Regnum illegális szervezatként államellenes tevékenységet végzett. Érdekes módon – legalábbis a jegyzőkönyvben ez szerepel – Werner „elfogadja” az „illegális” megbélyegzést (erről már említést tettem) és vállalja a „kezdeményező” szerepét, de sokszor, és nagyon határozottan visszautasítja az államellenes tevékenység vádját. Például két részlet a jegyzőkönyvből: „*Az illegális Regnum Marianum tudomásom szerint ellenséges tevékenységet nem fejtett ki*”. Majd a kihallgató egy újabb provokatív kérdésre így válaszolt: „*A Regnum ellenséges tevékenységét határozottan tagadom! Gyűléseink és összejöveteleink a fiatalokkal való foglalkozás a katolikus világnézetre nevelést célozta*”.²³ Ezt követően a kihallgató a már megtört regnumi társak „beismerő vallomásaiból” idézett. Álljon itt egy példa: Emödi László 1961. február 8-án tett vallomást. Ebben a következőket mondta: „*politikai célunk az volt, [...] hogy az ifjúságot történelmi és irodalmi vonatkozásban szembeállítsuk a népi demokratikus állam politikájával*.” Werner válasza: „*a leghatározottabban tagadom!*” Kemény, határozott a hatalommal dacoló magatartása a perbe fogott katolikus vezetők közül csak kevesekre volt jellemző. Hasonlóan viselkedett Lénárd Ödön, Tímár Ágnes, Tabódy István, akikkel egyébként Wernernek jó kapcsolata volt. A jelen munka keretein túlnyúlik, de mindenképpen kutatási feladatomban lesz a perbefogott, letartóztatott papok, szerzetesek, egyházi személyek magatartásának elemzése, viselkedésük jellegzetességeinek feltárása.

Az atya harmadik kihallgatásán (1961. április 20.) sem változik az a kép, amelyet eddigiek Wernerről alkothattunk. A zenész pap vádlottaktól szokatlan hangon, erélyesen utasítja vissza a gyanúsítások nagy részét, és a jegyzőkönyvekben nyomát sem találom a megtört beismerésnek. Ujdonságot jelent, hogy a kihallgató tiszt, két új témában próbálja Wernert beismerésre bírni. Először a házkutatásnál lefoglalt iratokkal kapcsolatosan kér magyarázatot. Werner válaszul adott jellemző mondatai: „*az idézett részeket nem tartom igazotónak, uszítónak, ellen-*

²² ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jelentés Werner atya kihallgatásáról. Adta: „Takács”. 1961. 03. 13. 310.

²³ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos 2. kihallgatásáról. 1961. 04. 18. 83

ségesnek”.²⁴A továbbiakban a nyomozás „kapcsolattartás egyéb illegációkkal” preconcepcióját igyekszik a kihallgató tiszt rábizonyítani Wernerre. Az „illegális kapcsolattartás” helyett (pl. konspirálás kísérlete), az atya készséggel elismeri, hogy pápi, hitbuzgalmi feladatának megfelelően a Központi papnevelő intézetből kizárt kispapoknak rekollekciókat²⁵ szervezett, sőt 1960 nyarán ő maga is tartott ilyen nekik Máriaremetén. Ilyen irányú tevékenységében azonban semmi törvénybe ütközőt nem látott.

Az egy hét múlva lezajló negyedik kihallgatás ékes bizonyítéka a Rákosi illetve Kádár-rendszer állambiztonsági kontinuitásának, mind a módszereket, mind az tartalmat tekintve. A téma a „Zudar” ügy, amelynek alapja egy 1953-ban lezajlott koncepció per.²⁶ Ebben a perben Zudar Endre és Pálfi Gábor nevű fiatalembereket ítélték el, államellenes tevékenységért. Az elsőrendű vádlott Zudar zavaros módon, de az ÁVH parancsára megpróbálta Werner atyát is belekeverní a (valószínűleg előre megírt forgatókönyvű) ügyébe. A kapcsolat a pap és Zudar között mindössze annyi volt, hogy Zudar 1951-ben háromszor-négyszer gyönt Werner atyánál. Az 1953. augusztus vallomásában Zudar mégis ezt állítja. *„Werner Alajos útmutatása [...] és megbeszéléseink alapján elhatároztuk, hogy egy csoportot hozunk létre, mely legfőbb tevékenysége levelek szerkesztéséből, fasiszta szövegű röpcédulák készítéséből és terjesztéséből áll.”*²⁷ Az ÁVH ezt a vallomást akkor nem használta fel Werner ellen. Azt, hogy miért nem került akkor felhasználásra ez a kompromittáló vallomás, biztosan nem tudhatjuk. Véleményem szerint több tényező is szerepet játszhatott ebben: egyrészt a politikában 1953-ban Nagy Imre nevéhez köthető fordulat, amely a koncepciók perekkal szemben hatott, másrészt talán

²⁴ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos 3. kihallgatásáról. 1961. 04. 20. 97.

²⁵ A latin eredetű recolligo jelentése: újra összeszed. A rekollekció fogalma az egyházi nyelvhasználatban olyan alkalmat jelent, amikor a hívő megállhat, elgondolkozhat és Istenre és a lelki/szellemi folyamatainkra figyelve újraigazíthatja életét a helyes irányba. A jegyzőkönyvvezető „rekorrekciónak” gépelte, valószínűleg tudatlanságból.

²⁶ ÁBTL.3.1.5. O-11516-2 REGNUM Csoport Dosszié 70. Zudar Endre szigorló orvos volt. Az egyetemen kísérelt meg – az ÁVH kihallgatási jegyzőkönyvének állítása szerint – ellenállási mozgalmat szervezni. A módszer fasiszta röplapok terjesztése illetve hamis névtelen feljelentő levelek készítése a diktatúra prominensei ellen. Zudar és az általa beszervezett Pálfi Gábor, aki szintén orvostanhallgató volt, többször találkoztak Werner Központi szemináriumi szobájában. A pap a fiatalok terveit nem támogatta, sőt a jelentést író ÁVH tiszt (Horváth Imre ÁVH főhadnagy) szerint, amikor Wernert tájékoztatták, hogy illegális csoportot hoztak létre, ő „klerikális és hitbuzgalmi célkitűzést jelölt meg számukra”.

²⁷ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos 4. kihallgatásáról. 1961. 04. 27. 108.

Werner sem volt még 1953-ban célszemély. Apolitikus személye, a diktatúra által is elfogadott Kodály Zoltánnal való barátsága ekkor még megvédte az ÁVH látókörébe kerüléstől. 1961-ben azonban, az „elkövetéstől” számított 10 év múlva, vádat próbálnak ebből koholni. Werner válasza ez esetben is határozott és elutasító: „Zudar Endre és Pálfi Gábor semmiféle államellenes tevékenységéről nem tudtam és nem is vettem velük ilyenben részt”.²⁸ A vád ilyen irányú kiterjesztése Werner ellen, az állambiztonság kudarcával végződött. A Dr. Werner Alajos ellen ebben a perben a később meghozott bírósági ítéletben ez az „újrahasznosított” vád nem szerepel.

Dr. Werner Alajost 1961. május 29-én az ötödik kihallgatásán vették őrizetbe és rendelték el előzetes letartóztatását. A vád: „alaposan gyanúsítható a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetnének elkövetésével. Indoklás: 1951 novemberében kezdeményezésére jött létre a Regnum Marianum elnevezésű illegális szervezkedés, melynek tagjai, vezetésével fejtették ki államellenes tevékenységüket”.²⁹ Az indoklásból számomra világosan kiderül, hogy függetlenül attól, hogy Werner beismerő vallomását nem tudták kikényszeríteni, az állambiztonság szakemberei ragaszkodtak a vizsgálati tervben megfogalmazott eredeti prekonceptiójukhoz. Tették ezt annál is inkább, mert számukra bármi, ami az élet bármely területén nem a PÁRT felügyelete és befolyása alatt történt, illegális tevékenységnek számított, így az állambiztonsági szervek szempontjából veszélyes és valóban üldözendő volt.

Az 1961. július 22-én elkészült „Összefoglaló jegyzőkönyv” dr. Werner Alajos kihallgatásairól.³⁰ Ebből a dokumentumból, ha lehet még az eddigieknél is markánsabban bontakozik ki - a többi hasonló jegyzőkönyvhöz képest szokatlan módon - öntudatos, határozott, igazának tudatában lévő és a legkevésbé sem megtört Werner atya képe. A második kihallgatáson úgy tűnt, hogy elismeri a Regnum illegális voltát. Ebből a jegyzőkönyvből válik világossá, hogy ez nem így történt: „1951 után a Regnum Marianum, mint illegálisan működő szervezetnek tagja nem voltam, ugyanis mi, mint illegális szervezet nem működtünk. Én 1951-től továbbra is mint házfőnök szerepeltem, tekintve hogy 1949-től házfőnök voltam.” Arra a kérdésre, hogy kitől kaptak engedélyt a működés folytatására, Werner így válaszolt: „Működési engedélyt 1951 után sem én, sem a tudomásommal más személy senkitől nem kért és így nem is volt ilyen.” Arra a felszólításra, hogy „ismertesse szervezetük konkrét ellenséges tevékenységét” leszögezte: „Mint vallottam, államellenes tevékenységet nem folytattam”. A kihallgató a Regnum tevékenység-

²⁸ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos 4. kihallgatásáról. 1961. 04. 27. 108.

²⁹ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Határozat előzetes letartóztatásról. 1961. 05. 29. 42.

³⁰ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Összefoglaló jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos kihallgatásáról. 1961. 07. 22. 67.

géről kérdezte az atyát, elhagyva az illegális jelzőt: „Milyen célból határozták el 1951-ben a tevékenységük továbbfolytatását és a vezetőképző tanfolyamok szervezését?” És válasz, amely Werner ars poeticája is egyben: „Azért, hogy papi hivatásunknak eleget téve a fiatalokat katolikus szellemben, katolikus világnézetre neveljük”. Ezt követően a kihallgató tiszt felszólította Wernert, hogy „tegyen valamást arról, milyen más illegális csoportokkal volt kapcsolatban”. A pap válasza ismét határozott és konzekvens: „Illegális államellenes szervezettel kapcsolatomban nem volt és ilyenről nincs tudomásom”. A „bűnösnek érzem magam” kérdésre adott válasz, már szinte gúnyos volt: „Mivel illegális szervezkedésnek nem voltam tagja és államellenes bűncselekményt nem követtem el, így e vonatkozásban nem érzem magam bűnösnek. Az írásos anyagok engedély nélküli sokszorosítása tekintetében a törvényt szembe kerültem, és ezen tevékenységemet megbántam.”³¹

Végül is Dr. Werner Alajost a Budapesti Fővárosi Bíróság bűnösnek találta, igaz nem csak a sokszorosítás vétségében. Mint elsőrendű vádlottat – ötévi és hat hónapi börtönre ítélték „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette” miatt. Története annyira tipikus, mint amennyire sajátos. Tipikus, mert véleményem szerint a kádári igazságszolgáltatás ebben az esetben is a totális állam logikája szerint bűnös, illegális tevékenységnek nyilvánította mindazt, ami nem az állam elvárásainak megfelelően történt. Tipikus azért is, mert, a MSZMP legfelső vezetése azt a határozatot hozta, hogy az egyházakat meg kell törni (1960. 06. 21. MSZMP KB PB határozat) és az állambiztonság ebben az esetben is minden erejével törekedett ennek a „Párttól” kapott direktíva végrehajtására. Ugyanakkor sajátos, hiszen Werner Alajos egyénisége, emberi-papi tartása, a kihallgatásokon mutatott viselkedése egyedi és különleges és sokak számára reményadó volt. Bizonyos tekintetben igazat kell adnom a „Kőrösi” fedőnevű ügynöknek, aki 1960 februárjában (még az elemzett események előtt) adott jelentésében így jellemzi Wernert: „Abból a típusból való, akinek sem karrier, sem a börtön nem probléma. [...]Egyéniségének súlyát tekintélye, tudása és semmit sem törődő keménysége jelentik. És még hozzátesszi: „Fanatizmusa veszélyes lehet”.³² A kádári állambiztonsági szervek számára bizonyosan...

³¹ ÁBTL.3.1.5. O-146695/1. Összefoglaló jegyzőkönyv Dr. Werner Alajos kihallgatásáról. 1961. 07. 22. 75.

³² ÁBTL.3.1.5. O-11516-2 Csoport dosszié. Regnum. Jelentés. Adta: Kőrösi 1960. 02. 04. 94.